

УДК 330.313:631
JEL Classification: Q 12

Ю. С. Гринчук

*кандидат економічних наук, доцент,
Білоцерківський національний аграрний університет*

Ю. С. Гринчук

*кандидат экономических наук, доцент,
Белоцерковский национальный аграрный университет*

J. S. Grinchuk

*candidate of economic sciences, associate professor,
Bila Tserkva National Agrarian University*

**ВИКОРИСТАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
АГРОФОРМУВАНЬ НА НОРМАТИВНИХ ЗАСАДАХ**
**ИСПОЛЬЗОВАНИЯ И ВОСПРОИЗВОДСТВА ПРОИЗВОДСТВЕННО-РЕСУРСНОГО
ПОТЕНЦИАЛА АГРОФОРМИРОВАНИЙ НА НОРМАТИВНЫХ НАЧАЛАХ**
**USE AND REPRODUCTION OF PRODUCTION AND RESOURCE POTENTIAL
OF AGRICULTURAL ENTERPRISES ON NORMATIVE BASIS**

У статті виявлені проблеми та тенденції використання й відтворення виробничо-ресурсного потенціалу агроформувань, особливо малих та середніх. Визначено, що методологічні переваги забезпечення цих процесів має нормативний підхід, що забезпечує енергоощадність та ресурсозбереження. Обґрунтовано вплив виробничо-ресурсного потенціалу та його раціонального ресурсокористування на конкурентоспроможність аграрних підприємств. Визначено необхідність удосконалення організаційно-економічних механізмів використання виробничо-ресурсного потенціалу з метою її підвищення.

Ключові слова: малі і середні агроформування, агрохолдинги, виробничо-ресурсний потенціал, використання, відтворення, нормативні засади, управління, організаційно-економічний механізм, конкурентоспроможність, підвищення, удосконалення.

В статье выявлены проблемы и тенденции использования и воспроизводства производственно-ресурсного потенциала агроформирований, особенно малых и средних. Определено, что методологические преимущества обеспечения этих процессов имеет нормативный подход, что обеспечивает энергосбережение и ресурсосбережение. Обосновано влияние производственно-ресурсного потенциала и его рационального ресурсопользования на конкурентоспособность аграрных предприятий. Определена необходимость совершенствования организационно-экономических механизмов использования производственно-ресурсного потенциала с целью ее повышения.

Ключевые слова: малые и средние агрофирмы, агрохолдинги, производственно-ресурсный потенциал, использование, воспроизводства, нормативные основы, управления, организационно-экономический механизм, конкурентоспособность, повышение, совершенствование.

The article identifies problems and trends in the use and reproduction of production and resource potential of agricultural enterprises, especially small and medium. It is determined that the methodological advantages of ensuring these processes has regulatory approach that conserves energy and resource conservation. Based on the impact of production and resource potential and sustainable use of resources on the competitiveness of agricultural enterprises. The need for improving the organizational and economic mechanisms for the use of production and resource potential to its increase.

Key words: small and medium-sized agricultural companies, agricultural holdings, production and resource potential, use, reproduction, regulatory framework, governance, organizational and economic mechanism, competitiveness, improvement, improvement.

Постановка проблеми. Ефективне і конкурентоспроможне функціонування кожного окремого аграрного підприємства є практично неможливим

без якісного і економічно обґрунтованого розвитку його виробничо-ресурсного потенціалу. У сучасних умовах, коли великі агроформування по

типу агрохолдингів та агропромислових корпорацій з високим рівнем капіталізації відтворили та значно модернізували основні засоби, бізнесові виробничо-економічні процеси, використовують інноваційні технології виробництва, значна частка домогосподарств, малих та середніх аграрних підприємств знаходиться у нестійкому, ризикованому або кризовому фінансово-економічному стані, їх важливим завданням є одержання максимальних прибутків при мінімальних витратах ресурсів. При цьому вони часто втрачають можливості здійснення навіть простого відтворення свого виробничо-ресурсного потенціалу. Гострий дефіцит виробничих ресурсів та їх структурна розбалансованість призводять до зниження темпів економічного розвитку аграрного сектора економіки, потенційні можливості якого використовуються не повною мірою, що гальмує вирішення існуючих економічних, соціальних та екологічних проблем сільських територій, зайнятості, підвищення доходів та рівня життя сільського населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування в кожному аграрному підприємстві незалежно від форм власності та організації виробництва раціонального за своїм розміром та складом виробничо-ресурсного потенціалу і ефективного його використання належить до числа найбільш актуальних. Тому вона досліджується значною кількістю науковців, серед яких В. Г. Андрійчук, В. А. Анічін, О. В. Березін, О. А. Бугуцький, Ю. В. Василенко, О. Ю. Єрмаков, М. І. Кісіль, І. І. Лукінов, Л. Ю. Мельник, П. О. Мосіюк, О. М. Онищенко, Б. Й. Пасхавер, В. В. Россоха, П. Т. Саблук, В. С. Шебанін та ін. Проте необхідно визнати, що, незважаючи на значну кількість наукових досліджень, низка важливих питань потребує подальшого відповідного опрацювання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Мова йде про перспективи раціонального використання та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу агроформувань на нормативних засадах, вплив цих процесів на їх конкурентоспроможність та досягнення інших цілей функціонування.

Мета статті полягає в обґрунтуванні необхідності використання та відтворення виробничо-ресурсного потенціалу малих і середніх аграрних підприємств на нормативних засадах, його удосконалення та управління розвитком як вагомому чинника конкурентоспроможності агроформувань.

Результати дослідження. Прогресивні зміни в аграрному секторі економіки визначаються, головним чином, темпами розвитку і нарощення

виробничо-ресурсного потенціалу, впровадженням інновацій, інвестиційним забезпеченням підприємств [3, с. 247-249]. Однією з найбільш важливих і актуальних проблем, з якими в даний час зустрічаються переважно малі та середні агроформування, є ефективне розміщення ресурсів з метою отримання найбільших прибутків, забезпечення фінансово-економічної стійкості та конкурентоспроможності.

Конкурентоспроможність підприємств визначається їх здатністю виробляти якісну та екологічно чисту продукцію, яка має попит серед споживачів, а також забезпечує отримання прибутків, достатніх для організації розширеного відтворення. Основою формування такої здатності є виробничо-ресурсний потенціал суб'єктів діяльності. Здійснені дослідження вказують на низький рівень використання та відтворення виробничого потенціалу, що й зумовлює ризики та нестійкий характер їх функціонування. Зокрема, в Україні, яка має найкращі сільськогосподарські угіддя в Європі та посідає чільне місце у світі за площею ріллі – 41,7 млн. га (близько 69,1% території), продуктивність сільського господарства нижча від рівня загальноєвропейських і загальносвітових стандартів через недостатнє відтворення природних ресурсів, особливо родючості ґрунтів, використання вторинної техніки, повільне впровадження інноваційних технологій.

Спад ресурсозабезпечення означає зменшення використання мінеральних і органічних добрив, засобів захисту рослин, досягнень селекції рослин і тварин, кормовиробництва, біотехнологій [1, с. 126-128]. Незважаючи на значні позитивні зміни ресурсного забезпечення великого агробізнесу, обсяги й рівень наукових розробок, їх ціна, терміни та механізми впровадження у виробництво не задовольняють потреби інших аграрних підприємств. Структурна перебудова економіки країни, незважаючи на численні програми, заяви урядовців та лозунги, досі не ґрунтується на інноваційній основі. Наукомісткість промислового виробництва не перевищує 0,3%, а сільського господарства – ще менша, що спричиняє деструктивні процеси в галузі й негативно впливає на конкурентоспроможність її суб'єктів.

Отже, стратегічні напрями зростання й забезпечення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектора повинні ґрунтуватися, передусім, на управлінні формуванням їх виробничо-ресурсного потенціалу. Зростання конкурентоспроможності наблизить виробників до досягнення мети їх функціонування, неодмінною умовою чого є збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та покращення її якості.

Здійснені дослідження засвідчили, що наявний виробничо-ресурсний потенціал аграрних підприємств має змогу забезпечити істотне збільшення виробництва сільськогосподарської продукції.

При цьому виробничо-ресурсний потенціал аграрних підприємств слід розглядати як сукупність взаємопов'язаних ресурсів (земельних, матеріально-технічних та людського капіталу), які можуть використовуватись не тільки у виробничому процесі, але й у фінансовій, соціальній, екологічній та інших сферах діяльності господарств.

Проблема ресурсного забезпечення аграрних підприємств ускладнюється тим, що через ряд причин, серед яких інвестиційна криза в АПК, нестабільність цінового механізму та фінансової політики держави, аграрний сектор не є інвестиційно привабливою сферою. Оновлення матеріально-технічної бази відбувається на незадовільному рівні. Як результат, зменшується можливість інтенсифікації виробництва, недотримуються строки виконання сільськогосподарських робіт, знижуються показники валового збору і, відповідно, рентабельності агроформувань.

Виробничо-ресурсний потенціал аграрних підприємств повинен представляти собою не просто набір окремих видів ресурсів, а єдину систему взаємозв'язаних оптимальних за кількістю та якістю ресурсних складових. Тому для розширеного відтворення виробничо-ресурсного потенціалу необхідно ефективно управляти процесом його формування та використання. Ефективність застосування кожного виду ресурсів, через свої специфічні особливості, оцінюється за допомогою сукупності показників [6, с. 124-126]. Основними критеріями ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу є зростання валової продукції і прибутку. Інтегрованим критерієм ефективності використання виробничо-ресурсного потенціалу повинна виступати окупність витрат.

Стратегічне управління виробничо-ресурсним потенціалом аграрних підприємств – це діяльність підприємства, спрямована на системне управління всіма компонентами виробничо-ресурсного потенціалу з метою реалізації перспективних напрямів його розвитку та підвищення ефективності використання. Сучасний менеджмент вимагає формування нових систем управління ресурсами, що забезпечують регулювання рівня їх витрат для досягнення господарюючим суб'єктом певної мети.

Система управління витратами має вирішити завдання, яке полягає у виборі такого варіанту величини витрат, при якому, з одного боку, відбувається економія ресурсів, а з іншого – досягається

запланований результат. Будь-яке управління витратами повинне ґрунтуватися на розумінні причин їх походження. Високої результативності управління можна досягти лише при активному впровадженні нормативного методу планування і обліку витрат. Ефективне управління виробничо-ресурсним потенціалом господарюючого суб'єкта в сучасних умовах повинно базуватися на зіставленні фактичних даних з обґрунтованими нормативами, оскільки зіставлення даних звітного періоду з даними попереднього періоду не може вважатися достатньою підставою для прийняття ефективних управлінських рішень. Інструментом їх прийняття має бути об'єктивна інформація.

Останніми роками питання нормування ресурсів аграрних підприємств через помітне послаблення інтересу до норм втратили свою актуальність і, природно, витіснилися з економічної роботи. Невідповідність нормативної бази умовам господарювання є одним з факторів, що перешкоджають утвердженню практики управління витратами [5, с. 36-38]. Тому одним з пріоритетних напрямів ефективного використання виробничо-ресурсного потенціалу є формування нормативної бази, що полягає в коригуванні, розробці і систематизації нормативів.

Нормативна база повинна формуватися індивідуально для кожного аграрного підприємства з урахуванням конкретних виробничо-економічних умов його господарювання. Вона повинна включати нормативи оцінки величини елементів виробничо-ресурсного потенціалу, раціонального формування за складом і структурою. Впровадження інноваційних процесів ресурсокористування вимагає відповідного професійно-кваліфікаційного рівня підготовки працівників. Тому особливе значення слід приділяти використанню різних форм перенавчання й підвищення кваліфікації, зокрема, проведення на базі кращих регіональних аграрних підприємств науково-практичних конференцій і семінарів. Варто також більше уваги приділяти цілеспрямованому управлінню процесом формування ефективного кадрового потенціалу. Він, зокрема, полягає в розробці бакалаврських та магістерських програм навчання, соціально-економічних програм відповідальності агробізнесу з метою залучення і утримання молодих перспективних спеціалістів.

Основними напрямками формування системи ефективного управління використанням виробничо-ресурсного потенціалу є:

– забезпечення раціонального використання земельних, водних та інших природних ресурсів, а також основних матеріальних засобів; застосування енерго- та ресурсощадних технологій;

- ефективне використання трудових ресурсів;
- забезпечення стабільності формування й ефективності використання внутрішніх і зовнішніх фінансових ресурсів;
- розвиток інноваційних процесів і впровадження їхніх результатів у забезпечення екологізації, інтенсифікації аграрного виробництва та продовольчої безпеки держави.

За рахунок біологізації й екологізації процесів інтенсифікації можна досягти значного спаду витрат ресурсів на одиницю сільськогосподарської продукції [2, с. 135-136]. Для розробки й успішного впровадження цієї системи необхідно досягти високого рівня інформаційно-аналітичного забезпечення управління. Впровадження нових інформаційних технологій і застосування сучасної комп'ютерної техніки – необхідна умова ефективного управління виробничо-ресурсним потенціалом. Систему інформаційного забезпечення необхідно спрямувати на ефективне управління виробництвом в умовах його самофінансування.

Для удосконалення механізмів управління процесами відтворення виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств доцільно виокремити такі складові:

- природні ресурси, що беруть участь в створенні сільськогосподарської продукції та потребують спеціальних програм відтворення;
- споживчий потенціал продовольчого ринку, що забезпечує соціально-економічну та продовольчу безпеку країни;
- інтелектуальний потенціал аграрних підприємств, який потребує активного розвитку;
- підприємницький потенціал аграрних підприємств, який потребує впровадження нових форм кооперування, інтегрування та державної підтримки;
- організаційно-економічний потенціал аграрних підприємств, який потребує впровадження нових методів управління з врахуванням особливостей підгалузей сільського господарства, розвитку управлінських та інформаційних технологій;
- соціально-економічний потенціал визначається відносинами власності, розвитком сільських територій та їх громад.

Такий підхід дозволить чітко визначити показники відтворення ресурсів аграрних підприємств у відповідності до державної аграрної політики, пріоритети якої пов'язані з напрямками відтворення виробничо-ресурсного потенціалу [4, с. 55-57]:

- забезпечення в сільськогосподарському виробництві за допомогою системи державних організаційно-правових заходів прибутку на авансований капітал, включаючи вартість земельних ресурсів, не нижче середнього рівня по економіці

держави – відтворення виробничих та земельних ресурсів;

- створення умов для реалізації та захисту прав селян на землю, формування ринкових земельних відносин, охорони земель держави – відтворення трудових та земельних ресурсів, захист соціальних інтересів селян та розвитку сільських територій – посилення соціального захисту сільського населення, встановлення заробітної плати та пенсійного забезпечення працівників сільського господарства не нижче середнього рівня в галузях економіки держави;

- створення рівних умов для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, які сприяють гармонізації інтересів власників та найманих працівників – захист соціальних інтересів селян та розвитку сільських територій;

- розроблення і запровадження державних та регіональних програм комплексного розвитку сільських територій, удосконалення державної підтримки розвитку підприємництва з метою розв'язання проблеми зайнятості сільського населення;

- державна підтримка розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва на основі кооперації та інтеграції – розвиток виробничо-ресурсного потенціалу;

- запровадження сучасних механізмів і методів формування прозорого ринку сільськогосподарської продукції, продовольства, капіталу, виробничих ресурсів та робочої сили;

- державна підтримка суб'єктів аграрного сектору шляхом концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку;

- формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики – розвиток управління фінансовими ресурсами;

- забезпечення раціональних внутрішньогалузевих і міжгалузевих економічних відносин;

- створення сприятливих умов для реалізації експортного потенціалу аграрних підприємств – розвиток зовнішньоекономічної діяльності;

- державна підтримка підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, виконання наукових досліджень для аграрних підприємств – розвиток трудових ресурсів;

- створення умов для закріплення у сільській місцевості кваліфікованих спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування – соціально-економічний розвиток села;

- державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників, які використовують меліорова-

ні землі, особливо щодо утримання внутрішньогосподарських меліоративних систем та оплати електроенергії, що витрачається для подачі води для поливу;

– удосконалення системи державного управління, ефективне поєднання загальнодержавної і регіональної політики в аграрних підприємствах.

Висновки і пропозиції. Важливою умовою раціонального використання виробничо-ресурсного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності малого і середнього агробізнесу на цій основі є удосконалення організаційно-економічних механізмів у діяльності домогосподарств, малих і середніх аграрних підприємств та процесах формування і використання ресурсів. Це б сприяло їх розширеному відтворенню, забезпеченню продовольчої безпеки держави, розвитку сільських територій та досягненню фінансово-економічної стійкості окремих виробничих структур.

Бібліографічні посилання

1. **Андрійчук В.Г.** Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз / В.Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. **Єрмаков О.Ю.** Ресурсний потенціал сільських територій та особливості його відтворення і використання в аграрній сфері / О.Ю. Єрмаков // Науковий вісник НУБіП України. – 2011. – Вип. 163. – Ч. 3. – С. 133–141.
3. **Кісіль М.І.** Відтворення і нагромадження аграрного капіталу / Кісіль М.І., Кожем'якіна М.Ю., Канцуров О.О., Дишлюк О.А. // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (випуск 6) / за ред. П.Т. Саблука та ін. – К.: ІАЕ УААН, 2009. – 764 с.
4. **Онищенко О.** Сільськогосподарські підприємства після реорганізації: ресурсозабезпеченість, виробничі затрати, продуктивність / О. Онищенко // Економіка України. – 2010. – №12. – С. 52–63.
5. **Россоха В.В.** Теоретико-методичні засади формування, розвитку та оцінювання виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства / В.В. Россоха. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 94 с.
6. **Саблук П.Т.** Розвиток земельних відносин в Україні / П.Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – 396 с.

List of references

1. **Andreychuk V.G.** Efficiency of agricultural enterprises: theory, methodology, analysis / V. G. Andriyuchuk. – K.: KNEU, 2005. – 292 s.
2. **Ermakov A.Y.** Resource potential of rural areas and the features of its reproduction and use in agriculture / O.Y. Ermakov // Scientific Bulletin of national agrarian University of Ukraine. – 2011. – Vol. 163. – Part 3. – S. 133-141.
3. **Kisil N.I.** Reproduction and accumulation of agricultural capital / Kisil N.I., Kozhemyakina N.Yu., Kantorow A.A., Dyshlyk A.A. // Agricultural complex of Ukraine: status, trends and prospects of development. Information-analytical collection (release 6), ed. P. T. Sabluk and others – K.: IAE UAAS, 2009. – 764 s.
4. **Onishchenko A.** Agricultural enterprise after the reorganization: resourcing, production costs, productivity / A. Onishchenko // Economy of Ukraine. – 2010. – No. 12. – S. 52-63.
5. **Rossokha V.V.** Theoretical and methodological foundations of the formation, development and evaluation of production potential of agricultural enterprises / V.V. Rossokha. – K.: NSC Institute of agrarian economy, 2009. – 94 s.
6. **Sabluk P.T.** The Development of land relations in Ukraine / P.T. Sabluk. – K.: NSC Institute of agrarian economy, 2006. – 396 s.